

Beyin ve Hukukun İşbirliği: Nörohukuk

Stj. Av. İrem Zeynep BAŞOĞLU

İnsan rasyonel bir varlıktır. Davranışlarının sonuçlarını öngörebilir ve o öngörü üzerinden davranışları gerçekleştirme ya da gerçekleştirilmeme konusunda karar alabilme yetisiyle donatılmış durumdadır. İnsan davranışlarının tümünün nöral zeminde bir sebebi vardır; aksi olsa öyle davranmaz ya da hareketsiz kalırdık. Zihin ve davranış arasında kurulan bu ilişkiyi anlamlandırmamızı sağlayacak bilim nörobilimdir.

Nörobilim sinir sisteminin anatomisi, biyokimyası veya moleküler biyolojisi üzerinde faaliyet gösteren özellikle sinir sisteminin davranış ve öğrenmeyle ilişkisini inceleyen çok disiplinli bir bilim dalıdır. Bir diğer adıyla sinir bilim; fiziksel beynin kişinin düşüncelerini, duygularını ve davranışlarını nasıl etkilediğini araştırır. 1980lerden bu yana büyük atılımlar yapıp bilim dünyasının gözdesi haline gelen nörobilim birçok çalışma alanı yaratmış ve diğer bilim alanlarına farklı bakış açıları kazandırmıştır.

Nörobilimin kabul görmesi ve gelişimiyle köklü değişimlere ihtiyaç duyacak, yepyeni dinamikler kazanacak disiplinlerin başında şüphesiz hukuk vardır. Aslında hukuk sistemlerinde eski zamanlardan beri beyin bilimi sayesinde anlamlandırılmış konular mevcuttur. Beyin gelişimini tamamlamamış küçükler ve kısıtlılar için ayrı kurallar öngörülmesi, ayırt etme gücünden yoksun kişilerin tam ehliyetsiz olarak nitelendirilmesi ya da ceza hukukunda suçta iten nedenlerin tanımlanması bu sayededir.

Nörohukuk; basit haliyle insan beyni ve hukuk arasındaki bağlantıyı kuran, nörobilimdeki gelişmeler ışığında özgür irade, sorumluluk, yaptırım, niyet, suç ve suçlu gibi kavramlara yeni bakış açıları kazandırmayı amaçlayan bir bilim dalı olarak düşünülebilir. Nörohukuk, nörobilime ait

uygulama ve araştırma faaliyetlerinin yasal olarak nasıl düzenleneceğini ele alır.

Adil bir hukuk sistemi için beyin ve hukuk birlikteliğinin ne kadar yaşamsal olduğunu anlayabilmek için Charles Whitman vakasını inceleyelim:

Charles Whitman 25 yaşında, sosyal ilişkileri iyi, başarılı bir mimarlık öğrencisiydi. İçindeki karşı konulmaz şiddet isteği yüzünden 1966 yılında bir sabah uyanıp eşini ve karısını öldürmüş ve sonrasında Teksas Üniversitesi gözlem kulesine çıkarak 14 genci katletmiş, ardından da Whitman polisler tarafından vurularak öldürülmüştür. Olanlar buraya kadar herkeste cinnet geçiren Whitmanın azılı bir seri katil olduğu izlenimi yaratabilir. Ancak ilk bakışta kimsenin anlam veremediği olay sonrası polisin Whitmanın evinde yaptığı aramalar sonucu kendi el yazısı ile yazdığı notları bulmasıyla durum farklı bir boyut kazanmıştır. Whitman son zamanlarda notlarında şiddetli baş ağrıları çektiğini, içinde önüne geçemediği vahşi dürtüler barındırdığını yazmıştı. Ölümünden sonra yapılan otopsi bilinmeyen gerçekleri gözler önüne serdi. Whitmanın beyninde büyük bir tümör vardı. Gliyoblastom denilen ve beynin korku ve saldırganlık mekanizmalarının düzenlenmesinden sorumlu amigdalyayı sıkıştıran bu tümör; whitmanın kendisiyle ilgili sezgilerini doğruluyordu. Yapılan araştırmalar amigdalasını hasar görenlerin korkusuzluk, duygusal körelme ve aşırı tepki gibi bir dizi belirti gösterdiklerini ortaya koymuştur. Bu durumda bu tümör Whitmanın acımasız cinayetleriyle ilgili duygularımızı değiştiriyor mu?

Bu konuya verilebilecek bir diğer çarpıcı örnek ise İtalya'da uzun yıllar çocuk hastalıkları uzmanı olarak görev yapmış bir doktorun mesleğinin 30. Yılında yaşadıklarıdır. Muayenehanesinde küçük kız çocuklarını taciz etmeye başlaması üzerine

tutuklanan Doktor Domenico Mattiello üzerinde yapılan tetkikler sonucunda prefrontal korteksinde 4cmlik tümör tespit edilmiştir. Yargılanmaya başlayan Matiello'daki davranış değişikliğinin tümörün beyin sapına yaptığı bası nedeniyle ortaya çıktığı kapsamlı raporlarla Pisa Üniversitesi psikiyatristleri tarafından ortaya konulmuştur.

Bu örnekleri ceza hukuku açısından ele alacak olursak gelişmeler modern ceza hukuku temellerinin tamamen değişmesi anlamına gelebilir. Suç için bir manevi unsura ihtiyaç vardır. Kast ve ihmâl olarak nitelenebilen manevi unsur yokluğunda ceza sorumluluğunu doğuracak bir davranıştan bahsedilemez. İnsan davranışlarının tamamının nöral zeminde açıklanan birtakım sebepleri olduğunu ve kişinin dış dünyada meydana getirdiği değişikliklerin bu sebeplerin sonucu olduğunu kabul ettiğimiz noktada bilinçli bir varlıktan söz edemeyeceğimiz için suçun manevi unsuru temelsiz hale gelecektir. Failin bilinçli kişi değil de fiziksel ya da kimyasal birtakım etkenler tarafından belirlenmiş bir beden olduğu ortaya çıkarılırsa cezalandırma işinin anlam ve amacı bütünüyle değişmek zorunda kalacaktır. Dolayısıyla nörobilimin ceza hukukuna en büyük etkisi ödetmeci adalet anlayışını tartışmaya açacak olmasıdır. Belki yeni gelişmeler doğrultusunda cezalandırmaktan çok rehabilite etmenin gerekliliğine kanaat getirilebilir. Örneğin pedofili örneğinde Matiello için yargılama sonunda hapis cezasına hükmetmek mi

yoksa ameliyat önermek mi daha adil bir sisteme hizmet eder?

ABD, 1990'ları 'Beynin Yüzyılı' olarak nitelemiş ve beyin bilimi araştırmalarına büyük fonlar ayırarak beyin görüntüleme teknikleriyle ilgili teknolojik gelişmelere önyak olmuştur. Yalan makinesi olarak bilinen poligraf vücutta terleme, nabız, kan basıncı ve ciltteki elektrik oranlarındaki değişimi ölçerek duruşmada dinlenen tanık veya sanığın ifadelerinin gerçeğe uygunluğunu tespit edebiliyor. Bir başka yöntemde MR aracılığıyla gözbebeğindeki ve beyindeki değişiklikler tespit edilip failin son zihin durumu hakkında fikir sahibi olunabiliyor. Beyin implantları ve beyne yapılan nörocerrahi müdahalelerle insan davranışları gözlemlenip kontrol edilebiliyor. Sinir biliminin gelişimiyle bunların tümü artık mümkün hale gelmiştir.

ABD ve çoğu Avrupa ülkelerinde poligraf sonuçları delil olarak kullanılmıyor. Ancak ABD mahkemelerinde 1990'lardan sonra nörogörüntüleme teknikleriyle ortaya çıkan birtakım bulguların kullanıldığını ve bu bulguların yargı kararlarının konusunu oluşturmaya başladığını görüyoruz. Fakat hala hakimler bu konuda inisiyatif almaktan kaçınıyor hatta avukatların bu yöndeki savunmalarını zaman zaman yok sayıyor. Öyle ki yine yakın zamanda ABD'de yargıçlara nörobilim konulu el kitapları dağıtılmış ve avukatların böyle bir savunmayla karşılarına çıkması durumunda yargıçların nasıl bir tutum sergilemeleri gerektiğiyle

ilgili birtakım eğitim programları planlanmaya başlamıştır.

Nörobilim beyin kimyasında ortaya çıkan çok küçük değişikliklerin çok büyük davranış değişikliklerine neden olabileceğini gösteriyor. Şimdiye kadar tesadüf olarak değerlendirdiğimiz şeylerin yeni yeni bilişsel temelde açıklanabildiğine şahit oluyoruz. Türkiye’de henüz örneğine rastlamamış olsak da savunma tarafının bu nörobilimsel gelişmeleri sanık lehine kullanması zamanla kaçınılmaz hale gelecektir. Mahkeme salonlarında ellerinde müvekkillerinin beyin MR’larını tutan sanık avukatlarının savunma yaptıklarını görebileceğiz.

Nörobilimdeki gelişmeler birçok olayda kişilerin ellerinde olmayan sebeplerle suç işlediğini gösterse de nörohukuk her suçta arkasına sığınabilecek bir bahane olarak da algılanmamalıdır. Nörohukuk bütün suçluların hasta olduğunun kabul edildiği bir sistem yaratmaktan ziyade hukuk uygulayıcılarıyla birlikte çalışarak adil, önleyici ve caydırıcı yöntemler geliştirmeyi amaçlar, nörohukuk bilen hukuk uygulayıcıları yetiştirmenin gerekliliğini savunur. Nörobilim hukuk alanında neyi değiştirebilir, yepyeni bir sistem yaratabilecek dönüştürücü bir etkisi olur mu şimdiden öngörmek güç. Ancak hukuk sistemleri her geçen

gün gelişen beyin bilime ayak uydurmalı, bunlara yönelik hukuki düzenlemelere mesai harcamalıdır.

Yararlanılan Kaynaklar

1. KÜÇÜKTAŞDEMİR, Özgür; Nörohukuk ve Kusur Yeteneğine İlişkin Yeni Yaklaşımlar, IV. Uluslararası Sağlık Hukuku Kongresi, Özyeğin Üniversitesi, 3-4 Mayıs 2018
2. ERÖZDEN, Ozan; Nörobilim ve Ceza Hukuku: Nasıl Bir Gelecek?, Güncel Hukuk, Ocak-Şubat 2019
3. EAGLEMAN, David; The Brain and The Law
4. ŞENGÖL, Zerin; Nörobilim Hukuk Sistemini Altüst Edecek mi?, <http://noroblog.net/2018/12/28/norobilim-hukuk-sistemini-altust-edecek-mi/> , E.T.:28.12.2018
5. GÜZELDERE, Güven; Beyin Bilimleri ile Hukukun Kesiştiği Alan: Nörohukuk, <http://acikradyo.com.tr/acik-bilinc/beyin-bilimleri-ile-hukukun-kesistigi-alan-norohukuk>, E.T.: 10.4.2018
6. <http://herdem.av.tr/tr/beyin-ile-hukuk-arasindaki-bag-norohukuk/> E.T.:1.2.2018

